॥सम्वत् १९२७ शाके १७९२

॥प्राकृतमनोरमाव्याकरणं॥

॥श्रीमन्महाकवि वररुचिविरचितायाम्॥

॥श्रीमत्राबूसाहबबंगदेशान्तःपातिदेशाधिपपरमकारुणिकधनपतिसिंहराय बाहादरमहोदयानामाज्ञया॥

॥मकसुदाबादअजीमगंजमध्ये॥

॥कृष्णश्रीगोपालैः संस्कृतयंत्रे मुद्रितं॥

॥मूल्य एक रुपी ॥मुल्य १ टाका।

॥ ॐ ॥ श्रीसर्वज्ञायनमः ॥ जयति मदमुदितमधुकर मधुरस्वनाकलनकूणितापांगः करविद्र
गण्डकण्डू विनोदसुखितोगणाधिपतिः १ वररुचिविरचितप्राकृत लक्षणस्याह्यरूपमार्गेण बु
ध्वाचकारवृत्तिं संक्षिप्तांभामहः स्पष्टां २ आदेरतः ॥ ॐ ॥ अधिकारोयंयदितऊर्द्ध्वमनुक्रमिष्या
मः आदेरतःस्थानेतद्भवतीत्येवं वेदितव्यं आदेरितदापरिच्छेदसमाप्तेरनुवृत्तिः आ अकार R
विधानात् वासमृद्ध्यादिषु ॥ समृद्धिरित्येवमादिषु आदेरकारस्याकारो भवति वा सामिद्धी सा
मिद्धी पअडं पाअडं अहिई आहिई अहिआई आहिआई मणंसिणी माणंसिणी पडिवआ पाडि
वआ सरिच्छं सारिच्छं पडिसिद्धी पाडिसिद्धी पसुत्तं पासुत्तं पसिद्धी पासिद्धी अस्सो आस्सो २
समृद्धि प्रकट अभिजाति मनस्विनी प्रतिपत् सदृक्ष प्रतिसिद्धि प्रसुप्त प्रसिद्धि अश्व R
आकृतिगणोयं इदीषत्पक्वस्वप्नवेतसव्यजनमृदंगांगारेषु ॥ ईषदादिषु शब्देषु आदेरतः १
स्थानेइकारो भवति ईसि पिक्कं सिविणो वेडिसो वीअणो मिइंगो इंगालो ओयो

रत्ने ॥ अरत्नशब्दे आदेरतो एत्वं भवति रत्नं ॥ एच्छय्यादिषु ॥ शय्या इत्येवमादिषु शब्देषु आ
देरत एकारादेशो भवति सेज्जा सुंदेरो उक्केरो तेरहो अच्छेरं पेरंतं वेल्ली शय्या सौन्दर्य उ
त्कर त्रयोदश आश्चर्य पर्यन्त वल्ली ओ बदरे देन ॥ बदरशब्दे दकारेण सह आदेरत ओत्वं भ
वति बोरं मयूरमयूखयोर्य्वा ॥ वा मयूरमयूख इत्येतयोर्य्वा शब्देन सह आदेरत ओत्वं भवति ।
मोरो मऊरो मोहो मऊहो चतुर्थीचतुर्दश्योस्तुना चतुर्थीचतुर्दश्योस्तुना सह आदेरत ओ
त्वं भवति वा चोत्थी चउत्थी चोद्दही चउद्दही ८ अदातो यथादिषु वा ॥ आत इति निवृत्तं ।
यथा इत्येवमादिषु आतः स्थाने अकारो भवति वा जह जहा तह तहा पत्थरो पत्थारो पउ
अं पाउअं तलवंटअं तालवंटअं उक्खअं उक्खाअं चमरं चामरं पहरो पाहारो चडु
चाडु दवग्गी दावग्गी खइअं खाइअं संठविअं संठाविअं हलिओ हालिओ यथा त
था प्रस्तार प्राकृत तालवृन्तक उत्खात चामर प्रहार चाटु दावाग्नि खादित संस्थापित हा

लिकं ९ इत्सदादिषु ॥ सदा इत्येवमादिषु आत इकारो भवति सइ सआ जइ जआ तइ त
आ १० इत एत् पिण्डसमेषु ॥ पिण्ड इत्येवं समेषु इकारस्य एकारादेशो भवति वा पिण्डं पेंडं णे
द्दा णिद्दा सेन्दूरं सिन्दूरं धम्मेल्लं धम्मिल्लं विण्हू वेण्हू पेट्ठं पिट्ठं पिण्ड निद्रा सिन्दूर धम्मिल्ल
विष्णु पिष्ट समग्रहणं संयोगपरस्योपलक्षणार्थम् ११ अत्पथिहरिद्रापृथिवीषु ॥ पथ्यादिषु
त्रिषु इकारस्य अकारो भवति पहो हलद्दा पुढवी १२ इतेस्तः पदादेः पदादेरितिशब्दस्य
यस्तकारस्तस्मात्परस्य इकारस्याकारो भवति इअ उअह अव आणं इअ विअसन्ती अहि
रं पदादेरिति वचनादिह न भवति पिओत्ति १३ उदिक्षुवृश्चिकयोः ॥ इक्षुवृश्चिकयोरिति
उत्वं भवति उच्छु विच्छु १४ उद्द्विधाकृञः ॥ कृञ्धातुप्रयोगे द्विधाशब्दस्य इकारो उकार
त्वं च द्विधाकृतं दोहाइअं दुहाइअं द्विधाक्रियते दोहाइज्जइ दुहाइज्जइ १५ ईत्सिंहजिह्व
योश्च ॥ सिंहजिह्वा इत्येतयोरादेरिकारस्य ईकारो भवति सीहो जीहा चकारो ऽनुक्तसमुच्चया

र्थः तेनवी सत्थो वीसंभ इत्येवमादिषु इत्वं भवति १७ इदीतः पानीयादिषु ॥ पानीयमि
त्येवमादिषु आदेरीकारस्य इकारो भवति पाणिअं अलिअं विलिअं तआलिं करिसो वि
इअं तइअं गहिरं पानीयं अलीक व्यलीक तदानीं करीष द्वितीय तृतीय गभीर
॥ एन्नीडापीडकीदृगीदृक्षु ॥ नीडादिषु ईकारस्य एकारो भवति णेडुं आमेलो केरिसो एरि
सो १८ ओत्तुंडरूपेषु ॥ तुंड इत्येवं रूपेषु आदेरुकारस्य ओकारो भवति तोंडं मोग्गा पोक्ख
रो पोत्थअं लोद्धओ कोट्टिमं तुण्ड मुण्ड पुष्कर पुस्तक लुब्धक कुट्टिम रूपग्रहणं संयोगे पर
लक्षणार्थं १९ उदूखले वा ॥ उदूखलशब्दे आदेरुकारस्य ओकारो वा भवति ओक्ख
लं उऊहलं २० अन्मुकुटादिषु ॥ मुकुट इत्येवमादिषु आदेरुतः स्थाने अकारो भव
ति मउडं मउलं गरुअं गरुई जहिट्ठिलो सोअमल्लं अवरि मुकुट मुकुल गुरु गुर्वी यु
धिष्ठिर सौकुमार्य उपरि २१ इत्पुरुषे रोः ॥ पुरुषशब्दस्य योरेफस्तस्य उकारस्य इकारो भ

वृति वरिसो २२ उद्वृतोमधूके ॥ मधूकशब्दस्य ऊकारस्य उकारो भवति महुअं २३ अ
दुकूले वा लस्य द्वित्वं॰ दुकूलशब्दस्य उकारस्य अकारो भवति तस्मिन्योगे वा लका
रस्य द्वित्वं दुअल्लं दुऊलं २४ ईर्वोद्वूढे ॥ उद्वूढशब्दे ऊकारस्य ईकारो भवति उव्वीढो
२५ ऋतोऽत् ॥ आदेः ऋकारस्य अकारो भवति तणं घणं मय कय वढ वसहो तृ
णं घृणा मृत कृत वृद्ध वृषभ २६ इत्कृपादिषु ॥ कृपादिशब्दे आदेः ऋकारस्य इकारो
भवति इसी विसी मिट्ठी सिट्ठी दिट्ठी सिंगारो मिअंको भिंगो भिंगारो हिअअं विइण्णो
विहिअं किसरा किच्चा विंछुओ सिआलो किइ किवी किसी किवा ऋषी वृषी मृष्टी
सृष्टि दृष्टी शृंगार मृगांक भृंग भृंगार हृदय वितृष्ण बृंहित कृसरा कृत्या वृश्चिक
शृगाल कृति कृश कृपी कृपा २७ उदृत्वादिषु ॥ ऋत्वादिष्वेवमादिषु आदेर्ऋत उका २
रो भवति उऊ मुणालो पुहवी वुंदावणं पाउसो पउत्ती निउदं संवुदं णिव्वुदं वुत्तंतो।

परऊअं माउअं जामाउअं ऋश्य मृणाल पृथिवी वृंदावन प्रावृट् वृहस्पति वृश्चिक निवृत्त संवृत्त निर्वृत्त
वृत्तांत परभृत मातृक जामातृक इत्येवमादयः २८ ऋरि वर्णान्तरेणायुक्तस्यादेर्ऋकारस्य रिका
रो भवति रिणं रिद्धी रिच्छो २९ क्वचिद्युक्तस्यापि वर्णान्तरेणयुक्तस्यापि क्वचिदृकारस्य रिकारो भ
वति एरिसो सरिसो तारिसो केरिसो ३० वृक्षे वेन रुर्वा वृक्षशब्दे वेन सह ऋकारस्य रुका
रो भवति वा रुक्खो वच्छो अवस्थितविभाषाज्ञानात् अन्यपदेष्वभवति खक्खपदेन नित्यं न भवति
३१ लृत इलिः क्लृप्ते क्लृप्तशब्दे लृकारस्य इलि इत्ययमादेशो भवति किलित्तं तदेवमादेशान्तरवि
धानात् प्राकृते ऋकारलृकारौ न भवतः ३२ एत इद्वेदनादेवरयोः वेदनादेवरयोरादेरेकारस्य इ
कारो भवति विअणा दिअरो वाग्रहणानुवृत्तेः क्वचित् वेअणा देअरो इत्यपि ३३ ऐत एत
आदेरैकारस्य एकारो भवति सेलो सेत्तं एरावणो केलासो तेल्लोक्कं भेरवो ३४ दैत्यादिष्वइ दैत्या
दिशब्देष्वैकारस्य अइकारो भवति दइच्चो वइत्तो भइरवो सइरं वइरं वइदेसो वइदेहो कइअ

ते इत्थ आदौ [illegible] सिद्धो वइसंपाइणो दैत्यवैत्रभैरवस्वैरवैरवैदेशइत्येदेह्कैतववैशाखवैशिक
वैसंपायन इत्यादयः ३५ दैवे वा दैवशब्दे ऐकारस्य अइ इत्ययमादेशो भवति वा दइवं देवं ।
अनादेशपक्षे नीडादित्वाद्द्वित्वं ३६ इत्सैंधवे सैंधवशब्दे ऐकारस्य इकारो भवति सिंधवम् ३
७ ईद्धैर्ये धैर्यशब्दे ऐकारस्य ईकारो भवति धीरं ३८ ओतोद्वा प्रकोष्ठे कस्य वः प्रकोष्ठशब्दे ओका
रस्य अकारो भवति वानन्तरस्य [illegible] ककारस्य वत्वं पवट्ठो पउट्ठो ३९ अत ऊत् अकारस्य
आदेशो ओकारो भवति [illegible] संवी ४० पौरादिष्वउत् पौर इत्येवमादिषु शब्दे।
षु अकारस्य अउ इत्ययमादेशो भवति [illegible] कउरसो कौशले विकल्पः कोसलो कउ
सलो पौरव कौरव [illegible] कौशल्या आहतिगणोयं ४१ आच्च गौरवे गौरवशब्दे अकारस्य
आकारो भवति चकारात् अउत्त्वं च गारवं गउरवं गोरवं ४२ उत्सौन्दर्यादिषु सौन्दर्य इत्येव
मादिषु अकारस्य उकारो भवति सुंदेरं सुंडाअणो सुंडी करके [illegible] आरित सौन्दर्य

मौंजायण सौंड कौक्षेय कदौवारिक इत्यादय ४३ इतिश्रीवररुचिकृतेप्राकृतप्रकाशेप्रथमः
परिछेदः १ अयुक्तस्यानादौ अधिकारोयं इतउत्तरयंवक्ष्यामस्तदयुक्तस्यव्यंजनस्यानादौवर्तमा
नस्यकार्यंभवतीत्येवंवेदितव्यं वक्ष्यतिकादीनांलोपः पवडं अयुक्तस्येतिकिं अर्को अक्को अना २
दाविति किं कमलं अयुक्तस्येत्यादिर्वर्तते समासेः अनादाविति आजकारविधिनात् १ कग
चजतदपयवांप्रायोलोपः कादीनांनवानांवर्णानामयुक्तानामनादौवर्तमानानांप्रायोबाहुल्येन ।
लोपोभवति कस्य तावत् मउलो णउलो णअरं वस्य वअणं सूई जस्य गओ रअदं तस्य कआ विआ ।
आणं दस्स गआ आवत्त आपस्स कइ विउलं सुउरिसो उरिस्सइ त्थियद्या विउत्तरपदस्य उस्सवत्राद्यस्या
दिस्वथावि लोपोभवति इत्यनेनज्ञापयति वृत्तिकारः यथा उत्तरपदस्यादिरनादिरेवेति यस्य वाअणा
ण अअणं वस्स जीओ दिअओ होइ प्रायोग्रहणाद्यत्र श्रुतिसुखमस्ति तत्र न भवत्येव तेन सुकुसुमं पि २
ह्यागमणं सचावं अवजलं आउलं आदरो अपारो अजसो सवक्कमाणं अयुक्तस्येत्येव सङ्को

नगो मग्गो अनादावित्येव काजोगंधो यमुनायां मस्य यमुनाशब्दे मकारस्य लोपो भवति जउणा २
स्फटिकनिकषचिकुरेषु कस्य हः अनादावितिवर्त्तते स्फटिकनिकषचिकुरेषु कस्य हकारो भ
वति लोपापवादः फलिहो णिहसो चिहुरो ३ शीकरे भः शीकरशब्दे ककारस्य भकारो भवति सीभरो
४ चंद्रिकायां मः चंद्रिकाशब्दे ककारस्य मकारो चन्दिमा ५ ऋत्वादिषु तो दः ऋत्वादिषु तकार
स्य दकारो भवति उदू रअदं आअदो णिव्वुदी आवदी संवुदी सुइदी हदो संजदो विउदं संजादो
संपदि पडिवत्ती ऋतु रजत आगत निवृति सुकृति हत संयत विवृत संपदा संवृति प्रतिपति इत्येवमा
दयः ६ प्रतिसरवेतसपताकासु डः प्रतिसरवेतसपताकाशब्देषु तकारस्य डकारो भवति लोपापवा
वादः पडिसरो वेडिसो पडाआ ७ वसतिभरतयोर्हः वसतिभरतयोस्तकारस्य हकारो भवति वस ५
ही भरहो ८ गर्भिते णः गर्भितशब्दे तकारस्य णकारो भवति गब्भिणं ९ ऐरावते च ऐरावतशब्दे तकार
स्य णकारो भवति ऐरावणो १० प्रदीप्तकदंबदोहदेषु दो लः प्रदीप्तकदंबदोहदशब्देषु दकारस्य लकारो

भवति पलित्तं कलंवो दोहलो ११ गद्गदे रः गद्गदशब्दे दकारस्य रेफादेशो भवति गग्गरो १२ संख्यायां
च संख्यावाचिनि यो दकारस्तस्य रेफादेशो भवति एआरहो बारहो तेरहो १३ पो वः पकारस्यायु
क्तस्यानादिवर्तिनो वकारादेशो भवति सावो सवहो उलवो प्रायोग्रहणादत्र लोपो न भवति तत्रा
यं विधिः १४ आपीडे मः आपीडशब्दे पकारस्य मकारो भवति आमेलो १५ उत्तरीयानीययोर्ज्जो वा।
उत्तरीयशब्दे अनीयप्रत्यये च यस्य ज्जो भवति वा उत्तरीयं उत्तरिज्जं रमणीयं रमणिज्जं १६ छा
यायां हः छायाशब्दे यकारस्य हकारो भवति छाहा १७ कबंधे बो मः कबंधशब्दे बकारस्य मकारो
भवति कमंधो १८ टो डः टस्यानादिवर्तिनो डकारो भवति णडो विडवो १९ सटाशकटकैटभेषु ढः
सटाशकटकैटभ इत्येतेषु टकारस्य ढकारो भवति डापवादः सढा सअढो केढवो प्रायिकं चैत
त् २० स्फटिके लः स्फटिकशब्दे टकारस्य लकारो भवति फलिहो २१ डस्य च डकारस्यायुक्तस्या
नादिवर्तिनस्य लकारो भवति दालिमं तलाअं वलही प्रायस्त्वेव दाडिमं णिविडो २२ ठो ढः ठस्य

कारस्यायुक्तस्यानादिभूतस्य ढकारो भवति मढं जढरं कढोरं २३ अंकोठे ल्लः अंकोठशब्दे ठ
कारस्य ल्लकारो भवति अंकोल्लो २४ अंकोल्लो इति चेत् फो भः फकारस्य भकारो भवति सिभा
सेभालिया स भरी सभलं २५ खघथधभां हः खादीनां पंचानां अयुक्तानामनादिवर्त्तिनां हकारो
भवति खस्य तावत् मुहं सुहं मेहला मुहंदं सुहंदं नहं सही सिहा वडमुही मुखं सुखं नखं सखी सि
खा चंद्रमुखी घस्य मेहा मेहो जहणो थस्य गाहा सवहो धस्य राहा वहिरो भस्य सहा रासहो आय
इत्येव पखलो पलिघलो अथीरो अधणो जुत्तसथभावो २६ प्रथमशिथिलनिषधेषु ढः प्रथमश
शिथिलनिषिध इत्येतेषु थधयोर्ढकारो भवति पढमो सिढिलो णिसढो २७ कैटभे वः कैटभशब्दे
भकारस्य वकारो भवति केढवो २८ हरिद्रादीनां रो लः हरिद्रा इत्येवमादीनां रेफस्य लकारो भ ६
वति हलद्दा चलणो मुहलो जहुट्ठिलो सोमालो कलुणं अंगुली इंगालो चिलादो फलिहा फ
लिहो दरिद्र चरणमुखर युधिष्ठिर सुकुमार करुण अंगुरी अंगार किरात परिखा परिघ इ

तोव्रमाद्दयः २९ आदेर्यो जः अनादेरिति निवृत्तं आदिभूतस्य यकारस्य जो भवति जठी ज
सो जक्खो ३० यष्ट्यां लः यष्टिशब्दे यकारस्य लकारो भवति लठी ३१ किराते चः किरातशब्दे आ
देर्वर्णस्य चकारो भवति चिलादो ३२ कुब्जे खः कुब्जशब्दे आदेर्वर्णस्य खकारो भवति खुज्जो
३३ दोलादण्डदशनेषु डः दोलादण्डदशनेष्वित्येतेषु आदेर्वर्णस्य डकारो भवति डोला ड
ण्डो डसणो ३४ परुषपरिघपरिखासु फः परुषपरिघपरिखासु आदेर्वर्णस्य फकारो भवति
फरुसो फलिहो फलिहा ३५ विसिन्यां भः विसिनीशब्दे आदेर्वर्णस्य भकारो भवति भिसिणी
स्त्रीलिंगनिर्देशान्न भवति विसं ३६ मन्मथे वः मन्मथशब्दे आदेर्वर्णस्य वकारो भवति वम्म
हो ३७ लाहले णः लाहलशब्दे आदेर्वर्णस्य णकारो भवति णाहलो ३८ षट्शावकसप्त
पर्णानां छः षट्शावकसप्तपर्ण इत्येतेषां आदेर्वर्णस्य छकारो भवति छठी छावओ छत्त
वण्णो ३९ नो णः सर्वत्र आदेरिति निवृत्तं सर्वत्र नकारस्य णकारो भवति णई कार

णअं वअणं माणुसो धणं सणेहो ४० शषोः सः सर्वत्र शकारषकारयोः सकारो भवति।
शस्य सद्दो णिसा कंसो षस्य संढो किसिदो कसाओ ४१ दशादिषु हः दशादिष्वेषु मा
दिषु शकारस्य हकारो भवति दह एआरह बारह तेरह ४२ संज्ञायां वा संज्ञायां गम्यमा
नायां वा दशादिषु शस्य हत्वं भवति दहमुहो दसमुहो दहबलो दसबलो दहरहो दसरहो
४३ दिवसे सस्य दिवसशब्दे सकारस्य हकारो वा भवति दिअहो दिअसो ४४ स्नुषायां
ण्हः स्नुषाशब्दे षकारस्य ण्हाकारो भवति सुण्हा इति श्रीवररुचिविरचिते प्राकृतप्रका
शे द्वितीयः परिच्छेदः २ उपरि लोपः कगडतदपषसां कादीनामष्टानां युक्तस्योपरिस्थि
तानां लोपो भवति कस्य भुक्तं भत्तं सिक्थकं गस्य मुद्धो सिणिद्धो डस्य खग्गो खक्को तस्य ७
उप्पलं उप्पाउ दस्य मुग्गो मुग्गरो पस्य सुत्तो पज्जत्ता षस्य गोठी णिठुरो सस्य खलिअं।
णेहो १ अधो मनयां मकारनकारयकाराणां युक्तस्याधःस्थितानां लोपो भवति मस्य सो

स्सी रस्सी नस्य णग्गो विलग्गो यस्य सोम्मो जोग्गो २ सर्वत्र लवरां लकारवकाररेफाणां युक्तस्योपर्यधः
स्थितानां लोपो भवति लस्य उक्का वक्कलं विक्कवो वस्य लोद्धअं पिक्कं रस्य अक्को सक्को ३ द्रे रो वा द्र
शब्दे वा रेफस्य लोपो भवति दोहो द्रोहो चंदो चंद्रो रुदो रुद्रो ४ सर्वज्ञतुल्येषु ञस्य सर्वज्ञ इत्येवं तुल्येषु ञ
कारस्य लोपो भवति सव्वण्णो इंगिअज्ञा जानातेर्यानि वंरूपाणि तेषु ञलोपः ५ श्मश्रुश्मशानयोरादेः
श्मश्रुश्मशानयोरादेर्वर्णस्य लोपो भवति मस्सू मसाणं ६ मध्याह्ने हस्य मध्याह्नशब्दे हकारस्य लोपो भव
ति मज्झण्णो ७ ह्णह्लह्मेषु णलमां स्थितिरूर्ध्वं ह्णह्लह्म इत्येतेष्वधःस्थितानां णकारलकारमकाराणां
स्थितिरूर्ध्वमुपरिष्टात् भवति ह्णस्य पुव्वण्हो अवरण्हो ह्लस्य कल्हारं अल्हादो ह्मस्य वम्हणो सु
म्हो ८ युक्तस्य अधिकारोयं आपरिच्छेदसमाप्तेर्यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यामो युक्तस्येत्येवं वेदित
व्यं वक्ष्यति अस्थिनि अट्ठी युक्तग्रहणं दन्तोष्ठ्यस्याभावात् ९ ष्टस्य ठः ष्ट इत्येतस्य युक्तस्य ठकारो भ
वति लट्ठी दिट्ठी १० अस्थिनि अस्थिशब्दे युक्तस्य स्थकारस्य ठकारो भवति अट्ठी ११ स्तस्य थः स्तस्य

थकारो भवति उपरिलोपापवादः हत्थो समत्थो थुई थवउ कोत्थुहो १२ न स्तंबे स्तंबशब्दे स्तस्य थ-
कारो न भवति तंबो १३ स्तंबे खः स्तंबशब्दे स्तस्य खकारो भवति खंभो १४ स्थाणावहरे स्थाणुशब्देषु
क्तस्य खकारो भवति अहरे हरे अभिधेये न भवति खाणू अहर इति किं थाणू हरो १५ स्फोटके
स्फोटकशब्देषु क्तस्य खकारो भवति खोडओ १६ कार्य्यशय्याभिमन्युषु जः कार्य्य इत्येतस्य श-
य्याभिमन्युशब्दयोश्च युक्तस्य जकारो भवति कज्जं सेज्जा अहिमज्जू १७ तूर्यधैर्यसौन्दर्याश्चर्यप-
र्यन्तेषु रः एषु युक्तस्य र्यस्य रो भवति तूरं धीरं सुंदेरं अछेरं पेरंतं १८ सूर्ये वा सूर्यशब्दे र्यकारस्य रेफा-
देशो वा भवति सूरो सुज्जो १९ चौर्यसमेषु रिअं चौर्यसमेषु शब्देषु र्यस्य रिअ इत्ययमादेशो भवति
चोरिअं सोरिअं वीरिअं चौर्य सौर्य वीर्य समग्रहणादाकृतिगणोऽयं २० पर्यस्तपर्याणसौकुमा-
र्येषु ल्लः पर्यस्तपर्याणसौकुमार्येषु ल्लकारो भवति पल्लत्थं पल्लाणं सोअमल्लं २१ र्तस्य टः र्त इत्ये- ८
तस्य टकारो भवति केवट्टो णावट्टो वाट्टो वट्टइ २२ पत्तने पत्तनशब्देषु क्तस्य टकारो भवति पट्ट

णं २३ नधूर्त्तादिषु धूर्त्त इत्येवमादिषु र्त्त इत्येतस्य टकारो न भवति धुत्तो कित्ती वत्तमाणं वत्ता आव

त्ती संवत्तअं णिवत्तअं वत्तिआ अत्तो कत्तरी मुत्ती धूर्त्त कीर्त्ति वर्त्तमान वार्त्ता आवर्त्त संवर्त्तक वर्त्तिका ।

आर्त्त कर्त्तरी मूर्त्ति इत्यादयः २४ गर्त्ते डः गर्त्तशब्दे र्त्तस्य डकारो भवति गड्डो २५ गर्द्दभसंमर्द्दवितर्द्दिविछ

र्द्दिषु र्द्दस्य डः गर्द्दभसंमर्द्दवितर्द्दिविछर्द्दि इत्येतेषु र्द्दस्य डो भवति गड्डहो संमड्डो विअड्डी विछड्डी विछ-

ड्डो विछेति केचित् गद्दहो इत्यादि २६ त्यथ्यद्यां चछजाः त्यथ्यद्य इत्येतेषां चछजा इत्येते यथासंख्ये

न भवति त्यस्य सच्चं पच्चक्खं थ्यस्य रच्छा मिच्छा पच्छं द्यस्य विज्जा वेज्जं अवज्जं २७ ध्यह्योर्झः मज्झं ।

अज्झअं अज्झाअं ह्यस्य वज्झं गुज्झं २८ ष्कस्कयोः खः ष्कस्कयोः खकारो भवति ष्कस्य पोक्ख

रो णिक्खं स्कस्य खंदो खंधो नस्य खदो जरको २९ अक्ष्यादिषु छः अक्षि इत्येवमादिषु क्षकार

स्य छकारो भवति खापवादः अछी लछी कुच्छा छीरं छुहो उछित्तो सरिच्छो भूछा वारं रिछो मछिआ

कुच्छा छुरं छेत्तं वच्छो दच्छो कच्छो बीकवारचा अक्षिलक्ष्मी क्षण क्षीर क्षुधा उत्क्षिप्त सदृक्ष ऋक्ष उक्षा

ष्टार कृच्छ पट्टिका वृत्त कृर दोत्र वृन्दाः दन्त कृत्ति कद्दा इत्येवमादयः ३० स्मा हृस्व स्वणेषु वा स्व
मार्द स्वणेषु स्वकारस्य ठकारो वा भवति ठमारु मारुठो स्वकवो ठणं खणं वृक्षशब्दे कृकारस्य
स्याकारे कृते ह्लत्वशब्दे वोत्सव विधियिनि छत्वं निष्पते कारेण्वेति केचित् वुरो खुरो ३१ पक्ष्म
विस्मयेषु म्हः पक्ष्म इत्येतस्य पक्ष्म विस्मय शब्दयोः युक्तस्य म्हकारो भवति पक्ष्म गिम्हो उम्हा पं
म्हा विम्हअं ३२ श्नष्णस्नह्नह्णक्ष्णानां ण्हः श्नादीनां ण्ह इत्ययमादेशो भवति श्नस्य पण्हो जण्हु स्नस्य
ण्हाणं पण्हुदं ह्नस्य विण्हु कण्हो ह्णस्य सण्हं तिण्हं क्ष्णस्य पण्हो सिण्हो ३३ चिह्ने न्धः चिह्नशब्दे
युक्तस्य न्ध इत्ययमादेशो चिन्धं चिण्हापि ३४ ष्पस्य फः ष्प इत्येतस्य फ इत्ययमादेशो भवति पुष्फं
सप्फं निप्फावो ३५ स्पस्य सर्वत्र स्थितस्य स्प इत्येतस्य सर्वत्र स्थितस्य फ इत्ययमादेशो भवति
फंसो फंदणं णिप्फंदो ३६ सिद्धस्य स्यासि इत्यादेशो भवति चकारो व्यवस्थार्थः परिसिद्धी पाडि
सिद्धी ३७ बाष्पेऽश्रुणि हः बाष्पशब्दे ष्प इत्येतस्य हकारो भवति अश्रोपधानीयस्य दोभवा

ण्हाणि वाच्चो वाहो अङ्गालिङ्गि वाप्फो ३८ ऊष्मा कार्षापणे र्षस्य हो भवति कहावणो ३९

ष्मस्मह्मां म्हः ष्मस्मह्मानित्येतेषां म्हकारो भवति ष्मस्य पम्हं अम्हेरं स्मस्य वम्हो वम्हरो ह्मस्य

तिम्हा जुम्हा ४० श्च्छिञ्छः वृश्चिकशब्दस्य श्चस्य ञ्छ इत्ययमादेशो विञ्छुओ ४१ नो त्सकोत्सवयोः उ

त्सुक उत्सव इत्येतयोः त्स इत्येतस्य छकारो न भवति ष्मस्मह्मां म्ह इति प्राप्ते प्रतिषिध्यते उत्सुओ उ

स्सवो ४२ म्नो मः म्न इत्येतस्य म इत्ययमादेशो भवति अधोलोपे प्राप्ते वचनं जम्मो वम्महो ४३ न्न

ज्ञपञ्चाशत्पञ्चदशेषु णः न्नज्ञ इत्येतयोः पञ्चाशत्पञ्चदशशब्दयोश्च युक्तस्य णकारो भवति न्नस्य

पज्जुण्णो ज्ञस्य जण्णो विण्णाण पञ्चाशत् पण्णासा पञ्चदश पण्णरहो ४४ तालवृन्ते ण्टः तालवृन्ते युक्ता

स्य ण्ट इत्ययमादेशो भवति तालवेण्टअं ४५ भिन्दिपाले ण्डः भिन्दिपालशब्दे युक्तस्य ण्ड इत्यय

मादेशो भवति भिण्डिवालो ४६ विह्वले भहौ वा विह्वलशब्दे युक्तस्य ह्वकारस्य भकारहकारौ भवतः वि

भलो विहलो ४७ आत्मनि पः आत्मशब्दे युक्तस्य पकारो भवति अप्पा ४८ क्मस्य क्म इत्ये

तस्य पकारो भवति रुप्पं रुप्पिणी भोगा विभागो निम्बार्थः ॥ ४९ ॥ अथ वर्ग्यानां द्वित्वं वक्ष्यामः । शेषादेश-
योर्द्वित्वमनादौ । युक्तस्य यौ शेषादेशावुक्तौ तयोरनादौ वर्तमानयोर्द्वित्वं भवति शेषस्य तावत् भुत्तं
मग्गो । आदेशस्य लट्ठी दिट्ठी दक्खो । अनादाविति किं खलिअं खंभो ॥ ५० ॥ वर्ग्येषु युजः पूर्वः । यु-
क्तस्य यौ शेषादेशौ अनादिभूतौ तयोर्द्वित्वे विहिते अधऊर्ध्वेन योर्वर्ग्येषु वर्णो द्वितीयश्चतुर्थो वा
विहितस्तस्य पूर्वः प्रथमस्तृतीयो वा भवति वर्ग्येषु युक्तस्य प्रथमतृतीयो द्वित्वेन विधीयेते तत्र ता-
वेव भवतः । शेषस्य वक्खाणं अग्घो मुच्छा णिज्झरो दिट्ठी लट्ठी कट्ठो तुच्छो विप्फरसो णिज्झरो । आदे-
शस्य जक्खो लट्ठी अच्छी पुप्फं ॥ ५१ ॥ नीडादिषु । नीडइत्येवमादिषु वर्तमानस्य द्वित्वं भवति णेड्डुं सो-
त्तं एन्नीडा वीडेत्यादिनेत्त्वं एवं सोत्त पेम्मं वा द्वित्वं जक्कत जण्णंत जोव्वणं नीडस्रोतस एवमेतन्ना- २०
स्तक रुक्क कानक योव्वन विस्मादयः ॥ ५२ ॥ आम्रताम्रयोर्बः । आम्रताम्रयोर्द्वित्वं न रेफस्य वा-
कारो भवति अंबं तंबं ॥ ५३ ॥ न रहोः । रेफहकारयोर्द्वित्वं न भवति धीरं भरं जीहा वाहो ॥ ५४ ॥ आङो ज्ञ-

स्य आऊ-तन्नरस्य ह्रस्वस्यादेशाद्द्वित्वं न भवति आणा आणत्ती ५५ समासे वा समासे आदेशाद्यो ।
र्वाद्वित्वं भवति णइग्गामो णइगामो कुसुमप्पअरो कुसुमपअरो देवत्थुइ देवथुइ आणालक्खंभो
आणालखंभो ५६ सेवादिषु वा सेवाइत्येवमादिषु वा नादेशो वाद्वित्वं भवति सेव्वा सेवा एक्कं एअं णक्खो ।
णहो देव्वं दइवं असिव्वं असिवं तेल्लोक्कं तेलोअं लिहित्तो लिहित्त उग्गिद्दक्को उग्गिद्दित्त कलिआरो कलि
आरो दिग्घं दीहं रत्ती राई उक्कित्त उदित्त अस्सो असो इस्सरो ईसरो विस्सा सोवी सासो णिस्सासो ।
णीसासो रस्सी रसी मित्तो मित्त उस्सो उसो सेवा एक नख दैव अशिव त्रैलोक्य निहित ऋक्षीक कर्णिका
रदीर्घरात्रि उक्षित अश्व ईश्वर विश्वास निःश्वास रश्मि मित्र उष्ण उन्नयत्र विन्नावेयं सेवादीनामत्रा
र्ते दीर्घादीनां च ज्ञापते ५७ विप्रकर्षः अधिकारोयमापरिच्छेदसमाप्तेः युक्तस्य विप्रकर्षो भवति ५८ क्लि
ष्ट श्लिष्ट रत्न क्रिया शार्ङ्गे तत्स्वरवत्पूर्वस्य क्लिष्टादिषु युक्तस्य विप्रकर्षो भवति विप्रकृष्टस्य च यः
पूर्वो वर्णो निरर्थकस्तस्य तत्स्वरता भवति तेनैव पूर्वेण स्वरेण पूर्वो वर्णः सार्थो भवतीत्यर्थः किलिट्ठं R

सिलिट्ठं रअणं किरिआ सारंगो ॥ ५९ ॥ कृष्णे वा ॥ कृष्णशब्दे युक्तस्य वा विप्रकर्षो भवति पूर्वस्य च तत्स्व-
रता ॥ व्यवस्थितविभाषेयं तेन वर्णे नित्यं विप्रकर्षः विष्णौ तु न भवत्येव ॥ किसणो वण्णः कण्हो विष्णुः ॥
६० ॥ इः श्रीह्रीक्रीतक्लान्तक्लेशम्लानस्वप्नस्पर्शहर्षार्हगर्हेषु ॥ श्रीह्रीक्रीतक्लान्तक्लेशम्लानस्वप्नस्प-
र्शहर्षार्हगर्हेषु युक्तस्य विप्रकर्षो भवति पूर्वस्य इकारस्तत्स्वरता च भवति ॥ सिरी हिरी किरीतो कि-
लंतो किलेसो मिलाणं सिविणो फरिसो हरिसो अरिहो गरिहो ॥ ६१ ॥ अः क्ष्माश्लाघयोः ॥ क्ष्माश्लाघा
इत्येतयोर्युक्तस्य विप्रकर्षो भवति पूर्वस्य अकारस्तत्स्वरता भवति ॥ खमा सलाहा ॥ ६२ ॥ स्नेहे वा ॥ स्नेह-
शब्दे युक्तस्य विप्रकर्षो वा भवति पूर्वस्य च अकारस्तत्स्वरता भवति ॥ सणेहो णेहो ॥ ६३ ॥ उः पद्मत-
न्वीसमेषु ॥ पद्म तन्वी इत्येवं समेषु च युक्तस्य विप्रकर्षो भवति पूर्वस्य उकारस्तत्स्वरता ॥
पउमं तणुई लहुई ॥ ६४ ॥ ज्यायामीत् ॥ ज्याशब्दे युक्तस्य विप्रकर्षो भवति पूर्वस्य च ईकारस्तत्स्वरता
जीआ ॥ ६५ ॥ इति श्रीवररुचिविरचिते प्राकृतप्रकाशे प्राकृतमनोरमायां वृत्तौ तृतीयः परिच्छेदः ॥ ३ ॥ संख्याव

ग्गमज्ञो पविशेषाद्वक्कलं अथापि तिप्रत्याहारग्रहणं अजिति च संयोगे वर्त्तमानानामचां स्थाने
ऽजिशेषात् लोपविशेषाश्च वक्कलं भवति अजि शेषास्तावत् जउण अउं जउणा अउं णईसो।
त्तो वक्क पुट्ठं वक्कपुट्ठं कणउरं कणाउरं सिरवेअणा सिरोवेअणा पीया पिआ पीअं पिअं ९
सीआ सिआ सीअं सिअं सावोमुत्त सवोमुत्त लोपविशेषः राउलं राअउलं रूअहं खरखुं।
वीसहं णवरिहो खसलिहो एवमुहअं संयोगे परे सर्वत्र ह्रस्वस्यायं लोपः क्वचिन्नित्यं क्वचिदन्य
देव वक्कलग्रहणं तेनान्यदपि लाक्षणिककार्यं भवति १ उडुवरे दोर्लोपः उडुंवरशब्दे डइत्येत।
स्य लोपो भवति उंवरं २ कालायसे यस्य वा कालायसशब्दे यकारस्य लोपो भवति कालासं का
लाअसं ३ भाजने जस्य भाजनशब्दे जकारस्य वा लोपो भवति भाणं भाअणं ४ यावदादिषु वर
स्य यावदित्येवमादिषु वकारस्य वा लोपो भवति जा जावता ताव पाराउ पारावउ अणुत्तं अणुव
त्तं जीअं जीविअं एअं एवं एअमेव अवलअं कलअं यावत् पारावत् अनुवर्त्तमान् जीवित।

एवं अवद् देवकुवलयमित्यादयः ५ अंत्यस्य हलः शब्दानामंत्ये स्थितानां हलां तेषां लोपो भवति ।
जसो णहो सरो कम्मो जाव ताव ६ स्त्रियामात् स्त्रियां वर्तमानस्यान्त्यस्य हलः आकारो भवति ।
सरिआ पडिवआ गआ ७ रो रा स्त्रियामंत्यस्य हलो रेफस्य रा इत्ययमादेशो भवति धरा गिरा ८
न विद्युति विद्युत्शब्दे आकारादेशो न भवति विज्जू ९ शरदो दः शरच्छब्दस्यान्त्यहलो दो भवति
सरदो १० दिक्प्रावृषोः सः दिक्शब्दस्यान्त्यहलः प्रावृट्शब्दस्य च सकारो भवति दिसो पाउसो ११
मो बिन्दुः अन्त्यस्य हलो मकारस्य बिंदुर्भवति लोपापवादः अअं वअं नइं अग्गिं बहुं वणं धणं
१२ अचि मश्च अचि परतो मो भवति वा फलमवहरइ फलं अवहरइ १३ नञोर्हलि नकारञका
रयोर्हलि परतो बिन्दुर्भवति मकारश्च अंसो अन्सो कंसो कम्सो जस्य कंचली वञ्चलीययं विञ्च १२
उ विञ्चुउ १४ वक्रादिषु वक्रादिषु शब्देषु बिन्दुरागमो भवति वंकं तंसं दंसो अंसू पंसू गुंठी ।
पंसं मणंसिणी दंसणं कंसो वणो पडिंसुअं अंसो अहिमुक्को वक्रं त्र्यस्र दर्श अश्रु श्मश्रु इति

मूर्द्धन्य मनस्विनी दर्शन स्पर्श वर्ण प्रतिश्रुत अंसु अनिमुक्तकाइत्यादयः १५ मांसादिषु वा मां-
सादिषु शब्देषु वा बिन्दुः प्रयोक्तव्यः मंसं मासं कहं कह णूणं णूण तिदिं तिदि असुं असु त
द्यमप्रवृत्तिर्मांसादिगणः अत्र कृविहृत्वं गणनयाक्रियमाणेष्वपि बिन्दुर्भवति समासादिषु शब्दे-
ष्वपि १६ क्वचिन्नधर्मंतिः क्वचित्परतो बिन्दुस्सहगंतो वा भवति सङ्का सङ्का अङ्को अंगं सञ्झ
२६ सग्गर्ड संग्रही क्वचिदिति किं अंस्यं वाधिकारात् वंकं विंडं संका संखो १७ नसांतप्राहृद-
ग्रारदः ङसि नकारांतास्सकारांताश्च प्रावृट् ग्रारदौ ङसि प्रयोक्तव्याः नांताः कम्मो जम्मो वम्मो
सांताः जसो तमो सरो पाउसो सरदो १८ नसिरोनमसी शिरस्नभस इत्येतौ न ङसि प्रयोक्तव्यौ
सिरं णहं १९ इष्टाक्षिप्रश्नाः स्त्रियां वा २० अक्षिप्रश्न इत्येते स्त्रियां वा प्रयोक्तव्याः उडी उडं पि
अच्छी अच्छं पसो पण्हो पण्हा पसा २० उदवापयोः अव अप इत्येतयोरुपसर्गयोर्वा उत्त्वं भव-
ति उद्धासो अवहासो उसारिअं अवसारिअं २१ तनन्त्वयोर्ह्निमणौ तनन्त्व इत्येतयोः प्र

त्वयोर्यथासंख्यं दाणिइत्येतावादेशौ भवतः पीणदा मूढदा पीणत्तणं मूढत्तणं २१ क्त्वाऊण
क्त्वाप्रत्ययस्य ऊण इत्ययमादेशो भवति घेत्तूण सोऊण काऊण दाऊण २२ वृन इरः शीले
शीलेयस्तृन्प्रत्ययो विहितस्तस्य इर इत्ययमादेशो भवति भ्रमणशीलो भमिरो हसनशी
लो हसिरो २४ आल्विल्लोल्लालवन्तेन्ता मतुपः आलु इल्ल उल्ल आल वन्त इन्त इत्येते आदेशा मतुप
:स्थाने भवन्ति ईसालू णिद्दालू इल्ल वि आरिल्लो माणइल्लो उल्ल वि आसुल्ल आल धणा
लो सद्दालो वन्त धणवन्तो भीवणवन्तो इन्त रोसाइत्तो पाणिइत्तो यथादर्शनमितेष्वयोक्तव्या न स
र्वे सर्वत्र २५ विद्युत्पीताभ्यां लः विद्युत्पीतशब्दाभ्यां परतः स्वार्थे लप्रत्ययो भवति विज्जू वि
ज्जुला पीअं पीअलं २६ करेण्वां रणोः स्थितिपरिवृत्तिः करेणुशब्दे रेफणकारयोः स्थिति १४
परिवृत्तिर्भवति करेणुः कणेरू २७ आलाने लनोः आलानशब्दे लकारनका
रयोर्व्यत्ययोः स्थितिपरिवृत्तिर्भवति आणालक्खंभो २८ बृहस्पतौ वहोर्भअः बृहस्पति

शब्दे वकारदकारयोर्यथासंख्यं भकारअकारौ भवतः भअप्फइ ॥ २९ ॥ पलिते लितौ रिलवा
पलितशब्दे लिकारतकारयोर्यथासंख्यं इकारलकारौ वा भवतः पलइ पलिलं ॥ ३० ॥ गृहे घरोऽ
अपतौ गृहशब्दे घर इत्ययमादेशो भवति अपतौ पतिशब्दे परतो न भवति घरो घरं पवनं अप
ताविति किं गिहवई ॥ ३१ ॥ दाढादयो बहुलं दाढा इत्येवमादयः शब्दा बहुलं निपात्यंते दंष्ट्रा दिभ दं
ष्ट्रा दाढा इदानीं इण्हं इहिआ दिधी धात्तुर्यं चातलियं कण्डूकः मण्डूको गृहं णिद्दलं नानत्यले
कदो हे गोदावरी गोला ललाटं लडालं णिडालं इति श्रीवररुचिविरचिते प्राकृतप्रकाशे चतु
र्थः परिच्छेदः ४ अत ओत्सोः अकारान्तात् शब्दात्परस्य सोः स्थाने ओत्वं भवति वच्छो वसहो पुरि
सो ॥ १ ॥ जश्शसोर्लोपः अत इत्यनुवर्तते अकारान्तस्यानन्तरयोर्जश्शसोस्तयोर्लोपो भवति वच्छा
सोहंति जसशसङस्याम्सु दीर्घत्वे कृते पश्चात् लोपो जसः वच्छेलि अत्र वह एव सहुलीति एत्वे कृते
शसो लोपः ॥ २ ॥ अमोऽस्य अकारान्तस्यानन्तरयोरपि द्वितीयैकवचनं तदकारस्य लोपो भवति व

बंधेस्कंद्योर्विंदुरिति विंदु ३ टामोर्णः अतोनंतरं टामोस्तृतीयैकवचनषष्ठीबहुवचन।
योर्णकारो भवति एवंरूपीतित्वं वच्छेण वच्छाण णंसादित्वात् वच्छाणं जश्शस्ङस्यांसु।
दीर्घः ४ भिसोहिं अतोनंतरस्य भिसो हिं भवति वच्छेहिं एवंरूपीतित्वं ५ ङसेस्त्तोदोदुहय
: अतो अकारस्यानंतरस्य ङसेः पंचम्येकवचनस्य स्थाने त्तो दो दु हि एते आदेशा भवंति।
वच्छा वच्छादो वच्छादु वच्छाहि जश्शस्ङस्यांसु दीर्घत्वं ६ भ्यसो हिंतो सुंतो अतोनंतरस्य
भ्यसो हिंतो सुंतो इत्येतावादेशौ भवतः वच्छाहिंतो वच्छासुंतो एवंरूपीति बकारेण दीर्घत्वं ७
स्सो ङसः अतोनंतरस्य ङसः स्स आदेशो भवति वच्छस्स ८ ङेरेम्मी अतोनंतरस्य ङेरेम्मी
त्यादेशो भवतः क्वचिन्नु सिद्धो लोपः इत्यकारलोपः वच्छे वच्छम्मि ९ सुपः सुः अतोनंतर १४
स्य सुपः सु आदेशो भवति वच्छेसु एवंरूपीत्येतत्वं १० जश्शस्ङस्यांसु दीर्घः जसादिष्वपरा
तो अतो दीर्घो भवति वच्छा सोहंति जसश्शसोर्लोपः इतिजसोर्लोपः वच्छादो आगदो वच्छा

त्तु वच्छादि ङसेरादोदुहयः वच्छाण टामोर्णः ११ एच सुप्यङि-ङसोः अतोऽकारस्य एत्वं भवति
वा दीर्घः वच्छेपेच्छ जस्शसोर्लोपः वच्छेण टामोर्णः वच्छेहिं वच्छेसु चकाराद्दीर्घश्चेति वच्छाहिंतो।
वच्छासुंतो अङि-ङसोरितिकिं वच्छम्मि वच्छस्स ११ क्वचित्ङसिङ्योर्लोपः अतोङसिङ्योरित्येत
योः परतः क्वचिल्लोपो भवति वच्छादो आगदो ङसेरादोदुहयः इतिवच्छेहि ङे म्मीत्येत्वं १३ इद
दुतोः शसो णो इदुदन्तयोः शसो णो भवति अग्गिणो पेच्छ वाउणो पेच्छ १४ ङसो वा इदुदन्तयो
र्ङसो वा णो भवति पच्छेस्स अग्गिणो अग्गिस्स वाउणो वाउस्स १५ जसश्च इदुदन्तयोर्ज
स उकारादेशो भवति इदुतोश्च दीर्घत्वमुत्वं वा चकारात् णो वा अग्गीउ अग्गिणो वाऊउ वाउणो
१६ टा णा इदुदन्तयोष्टाविभक्तेर्णा इत्ययमादेशो भवति अग्गिणा वाउणा १७ सुभिस्सुप्सु दीर्घः।
सुभिस्सुप् इत्येतेषु दीर्घो भवति सु अग्गी वाऊ भिस् अग्गीहिं वाऊहिं सुप् अग्गीसु वाऊ
सु १८ स्त्रियां शस उदोतौ स्त्रियां वर्तमानस्य शस उत् ओत् इत्येतावादेशौ भवतः मालाउ मालाओ।

नईउ नईओ वहूउ वहूओ १९ आपि जस्त्वः आपि परतः स्त्रियां जस उत्वं भवति मालाउ नईउ वहूउ २०

टाङसिङीनामिदेददातः टाङसिङि इत्येतेषां इत् एत् अत् आत् इत्येते आदेशा भवंति टा नई

इ नईए नईअ नईआ एवं ङसिङस् नईइ नईए नईअ नईआ एवं ङि· नईइ नईए नईअ

नईआ त्रिरूपं २१ नातोदातो आत आकारांतस्य स्त्रीलिंगस्यानंतरं टाङसिङीनां अत् आ

त् इत्येतावादेशौ न भवतः इदेतौ आशो विधि विधास्ते मालाइ मालाए एवं त्रिरूपं २२ आ

दीर्घो वक्तव्यं स्त्रियामाकारांतादातः स्थाने आत् इत् इत्येतौ वक्तव्यं ... सद्दमाला सद्द

माली २३ नपुंसके प्रथमैकवचनेन नपुंसके दीर्घत्वं न भवति वणं दहिं महुं एवं दहिं २४ इज्ज

स्शसो दीर्घश्च नपुंसके वर्तमानयोर्जस्शसोः स्थाने इ आदेशो भवति प्राक्स्वरस्य दीर्घश्च वणाइं द १५

हीइं महूइं सर्वेष्वादी ... २५ नामंत्रणे सावोत्तदीर्घविंदवः आमंत्रणे ... सौ परतः

...दीर्घविंदवो न भवंति ... दीर्घ इति दीर्घः ...

सके देईसु देवण देवहि देमक्ष २६ स्त्रियामात एत् स्त्रियामांवर्त्तमाने आतः स्थाने एत्वं भवति ।
सौ परतः देमाले देसाले अंतस्य हल इति सोर्नोविः २७ ईदूतोर्ह्रस्वः आमंत्रणे ईदूतोर्ह्रस्वो भव
ति हे णइ हे वहुअ हे णणु २८ मो विंदुर्नपुंसके नपुंसके वर्तमानस्य मो विंदुर्भवति वणं दहिं २९ ऋ
त आरः सुपि ऋकारांतस्य सुपि परतः आर इत्यादेशो भवति भत्तारो सोहइ भत्तारं पेक्खु
भत्तारेण ३० मातरात्तु मातृसंबंधिन ऋकारस्याकारो भवति माआ सोहइ माअं पेक्खु माआ
इ कअं माआए एअं ३१ उदृत्त्वासोश्शस्टाङिसु वर्ज्जं जस्शस्टाङःसु सुप्सु परत ऋकारस्य स्थाने
उकारादेशो भवति वा जस् भत्तुणो टा भत्तुणा ङस् भत्तुस्स आरादिः पूर्ववत् ३२ पितृभ्रातृ
जामातॄणामरः पित्रादीनां सुपि परतः अरो भवति आरापवादः पिअरं पेक्खु पिअरे
ण भाअरं भाअरेण जामाअरेण जामाअरं ३३ आ च सौ पित्रादीनामाकारो भवति सौ
परतः ऋकारादेशः पिआ पिअरो भाआ भाअरो जामाआ जामाअरो ३४ आत्मनोऽप

प्पाणो वा आत्मनो अप्पाण इत्यादेशो भवति तस्मात्पाल इति भवति वा अप्पाणो आप्पा ३५ बु
ह्माद्याः शब्दाः लक्ष्यानुसारेण आत्मवत्साध्वो भवंति बुह्मा बुह्माणो जुवा जुवाणो आणच्छा
आणच्छाणो एवमादयो लक्ष्यानुसारेणानुगंतव्या इतिश्रीवररुचिकृते प्राकृतप्रकाशे मनो
रमायां वृत्तौ लिंगनामविभक्त्यादेशविधिः पंचमः परिच्छेदः ५ सर्वादिजसएत्त्वं सर्वादेरुत्तरस्य
जस एत्त्वं भवति सव्वे जे ते के कदरे ङेस्सिम्मित्थाः समस्तैकवचनस्य सर्वादिपरं स्थितस्य
स्याने स्सिम्मित्थ इत्येते आदेशा भवंति सव्वस्सि सव्वम्मि सव्वत्थ इअरस्सिं इअरम्मि।
इअरत्थ २ इदमेतत्किंयत्तद्भ्यष्टाणो वा इदम् एतद् किम् यद् तद् इदम् इत्येतेभ्यः टा इ
त्यस्य इणादेशो भवति वा इमिणा एदिणा किणा जिणा तिणा पक्षे इमेण एदेण केण जे १६
ण तेण ३ आम एसि इदमादिभ्यः परस्य आम एसिं इत्ययमादेशो भवति वा इमेसिं इमा
ण एदेसिं एदाण केसिं काण जेसिं जाण तेसिं ताण ४ किंयत्तद्भ्यो ङसः आसः किम् यद् एभ्य

उत्तरस्य ङस् आस इत्ययमादेशो भवति वा कास कस्स जास जस्स तास तस्स ५ इदन्तः स्यासे इ
कारांतेभ्यः किमादिभ्य उत्तरस्य ङसः स्सा से इत्येतावादेशौ भवतः वा किस्सा कीसे की आ कीए की
अ कीइ जिस्स जिस्सा जासे जी आ जीए जी अ जीइ तिस्सा तीसे ती आ तीए ती अ तीइ ६ ङेः र्हिं
किमादिभ्य उत्तरस्य ङेः र्हिं इत्ययमादेशो भवति वा कहिं कस्सिं कम्मि कत्थ जहिं जस्सिं जम्मि ।
जत्थ तहिं तस्सिं तम्मि ७ आहे इआ काले किंयत्तद्भ्यो ङेः काले आहे इआ इत्यादेशौ भवतो वा
काहे जाहे ताहे कइआ तइआ कहिं इत्यादयोऽपि ८ त्तो दो ङसेः किंयत्तद्भ्यो ङसेः त्तो दो इत्ये
तावादेशौ भवतः कत्तो कदो जत्तो जदो तत्तो तदो ९ तदश्च तद उत्तरस्य ङसेः ओकारादेशो
भवति तओ तत्तो १० ङसा से ढे इति वर्त्तते तदो ङसा सह से इत्ययमादेशो भवति वा पक्षे यथा प्रा
प्तं से तस्स तास्सा ११ आमि स्सिं तदः आमा सह सिं इत्ययमादेशो भवति सिं ताण पक्षे ता
णाद्यः १२ किमः कः किमः प्राकृतस्य सर्वासु विभक्तिषु परतः क इत्ययमादेशो भवति को के केण कहिं १३

इदम इमः सुपि परतः इदम इम इत्ययमादेशो वा इमो इमा इमं इमे इमेण इमेहिं १४ स्सस्सि
मोरत्वा स्सस्सिमोः परतः इदम अदादेशो भवति वा अस्स इमस्स अस्सिं इमस्सिं १५ ङे
र्मेन हः इदमो दकारेण सह ङेः स्थाने हकारादेशो भवति इह अस्सिं इमस्सिं इमम्मि १६ ।
न त्थः इदमः परस्य ङेः त्थ इत्ययमादेशो न भवति ङेः म्मि त्थ इति प्राप्तः प्रतिषिध्यते इह
इमस्सिं इमम्मि १७ नपुंसके स्वमोरिदमिणमिणमो नपुंसकलिंगे इदमः स्वमोः परतः सवि
भक्तिकस्य इदं इणं इणमो इत्येते त्रय आदेशा भवन्ति इदं इणं इणमो धणं १८ एतदः सा
वोत्त्वं वा एतच्छब्दस्य सौ परतः ओत्त्वं वा भवति नित्ये प्राप्ते विकल्प्यते एसा एसो १९ त्तो ङ
सेः एतदः परस्य ङसेः त्तो इत्ययमादेशो भवति एत्तो एदादो एदाउ एदाहि २० त्तोत्थयोस्त ४
लोपः एतदस्तकारस्य त्तो त्थयोः परतो लोपो भवति एत्तो एत्थ २१ तदेतदोः सावनपुंसके
तच्छब्दस्य एतच्छब्दस्य च यस्तकारस्तस्य सकारादेशो भवति अनपुंसके सौ परतः सो पुरि

सो सा महिला एस एसो एसा अनपुंसक इति किं तं धणं एदं धणं २२ अदसो दो मुः अदसो
दकारस्य सुपि परतो मु इत्ययमादेशो भवति अमुपुरिसो अमुमहिला अमुत्तं महिलाओ ।
अमुंवणं अमुंवणं अमूइं वणाइं २३ इ अ सौ अदसो दकारस्य सौ परतो ह कारादेशो ।
भवति अह पुरिसो अह महिला अह वणं हादेशो यमोस्त्वात्त्वविंद्रत्विष्विजिंगेत्र परस्मा ।
द्यात्ते २४ पदस्य अधिकारोयं आदेशविधानाद्यदित ऊर्द्धमनुक्रमिष्यामः पदस्य तत्त्ववत्ती ।
स्येतद्वेदितव्यं तद्युतत्त्वैवोदाहरिष्यामः २५ युष्मदस्तं तुमं सावित्येव युष्मदः पदस्य सौ परत
तं तुमं इत्येतावादेशो भवतः तं आगदो तुमं आगदो २६ तं वो पि युष्मदः पदस्य आपि तं वादे ।
शो भवति तुमं च तं पेक्खामि तुमं पेक्खामि २७ तुज्झे तुम्हे जसि युष्मदः पदस्य जसि परतः तुज्झे तु
म्हे इत्येतावादेशौ भवतः तुज्झे आगदा तुम्हे आगदा २८ वो वा शासि शासि युष्मदः पदस्य वो इ
त्यादेशो भवति तुम्हे तुज्झे च वो पेक्खामि तुज्झे पेक्खामि २९ टाङ्योस्त इत ए तुमए तुमे युष्मदस्ता ।

ङ्योश् टाङि· इत्येतयोस्तइ तए तुमए तुमे इत्येते आदेशा भवंति टा तइ तए तुमए तुमे कअं ङि· तइ तए तु
मए तुमे ठिअं ३० ङ·सि तुमो तुइ तुज्झ तुम्ह तुब्भाः युष्मदः परस्य ङ·सि तुमो तुइ तुज्झ तुम्ह तुब्भ
ब्भा इत्येते आदेशा भवंति तुमो वदं तुइ पदं तुज्झ वदं तुम्ह पदं तुब्भा पदं ३१ ङाङि· ते दे ते
ङाङि· द्वितीयैकवचने ङ·सि परतो युष्मदः पदस्य ते दे इत्येतावादेशौ भवतः ते कअं दे
कअं ते धणं दे धणं ३२ तुमाइ ङ·साङि· युष्मदः पदस्य तुमाइ इत्ययमादेशो भवति तुमाइ
कअं ३३ तुज्झेहिं तुम्हेहिं तुब्भेहिं भिसि भिसि परतो युष्मदः पदस्य तुज्झेहिं तुम्हेहिं तुब्भे
हिं इत्येते आदेशा भवंति तुम्हेहिं तुब्भेहिं कअं ३४ ङ·सौ तत्तो तइत्तो तुमादो तुमाहिं ङ·सौ
परतो युष्मदः पदस्य तत्तो तइत्तो तुमादो तुमाउ तुमाहिं इत्येते आदेशा भवंति तत्तो आगदो १८
तइत्तो आगदो तुमादो आगदो तुमाउ आगदो ३५ तुम्हाहिंतो तुम्हासुंतो भ्यसि युष्मदः प
दस्य पंचमी बहुवचने भ्यसि तुम्हाहिंतो तुम्हासुंतो इत्येतावादेशौ भवतः तुमाहिंतो आगदो

तुम्हासुंतो आगदो ॥ ३६ ॥ वो भे तुज्झाणं तुम्हाण मामि ॥ आमि परतो युष्मदः पदस्य वो भे तुज्झाणं तु-
म्हाणं इत्येते आदेशा भवंति ॥ वो धणं भे धणं तुज्झ धणं तुम्हाणं धणं ॥ ३७ ॥ ङौ तुमम्मि ॥ युष्मदः पद-
स्य ङौ परतः तुमम्मि इत्ययमादेशो भवति ॥ तुमम्मि ठिअं तुमम्मि ठिओ ॥ ३८ ॥ तुज्झेसु तुम्हेसु सुपि ॥ यु-
ष्मदः पदस्य सप्तमीबहुवचने तुज्झेसु तुम्हेसु इत्येतावादेशौ भवतः ॥ तुज्झेसु ठिअं तुम्हेसु ठिअं ॥
३९ ॥ अस्मदो हं अहं अहअं सौ ॥ अस्मदः पदस्य सौ परतः हं अहं अहअं इत्येते आदेशा भवंति ॥
हं अहं अहअं ॥ ४० ॥ अहम्मि अमि ॥ अमि परतो अस्मदः पदस्य अहम्मि इत्ययमादेशो भव-
ति ॥ सो अहम्मि पेच्छ अहम्मि करेम्मि ॥ ४१ ॥ मं ममं अमीत्यनुवर्तते ॥ अस्मदः पदस्यामि परतो
मं ममं इत्येतावादेशौ भवतः ॥ मं पेच्छ ममं पेच्छ ॥ ४२ ॥ अम्हे जस्शसोः ॥ अस्यायमादेशो भवति जस्श-
सोः ॥ अम्हे आगदा ॥ अम्हे पेच्छ ॥ ४३ ॥ णे शसि ॥ अस्यायमादेशो भवति ॥ णे पेच्छ ॥ ४४ ॥ आङि मए मा-
इ ॥ आङि अस्मदः पदस्यैतावादेशौ भवतः ॥ मए माइ कअं ॥ मए मइ ठिअं इति केचित् ॥ ४५ ॥ अ-

म्हेहिं भिसि अस्मदो भिसि प्रत्ययपरे आदेशो भवति अम्हेहिं कअं ४६ मत्तो मइत्तो ममादो ममाउ ममा
हि ङसौ अस्मद एते आदेशा भवंति ङसौ मत्तो मइत्तो ममादो ममाउ ममाहि आगदो ४७ अम्हाहिं
तो अम्हासुंतो भ्यसि अस्मद एतौ आदेशौ भवतः भ्यसि अम्हाहिंतो अम्हासुंतो आगदो ४८
मे मम मह मज्झ ङसि अस्मदः षष्ठ्येते आदेशा भवंति मे० मम० मह मज्झ धणं ज्झां तादेशास्यु
र्जांसत्तमवीवंति ४९ मज्झणो अम्ह अम्हाणं अम्हे आमि आमि परतो अस्मद एते आदेशा
भवंति मज्झणो अम्ह अम्हाणं अम्हे धणं ५० ममम्मि ङौ अस्मदो ङौ परतोऽयमादेशो भवति
ममम्मि ठिअं ५१ अम्हेसुं सुपि अस्मदः सुपि परतोऽयमादेशो भवति अम्हेसुं ठिअं ५२ द्वेर्दो
एदस्येति निवृत्तं अस्मदोऽपि सुपीत्यतः सुपीति वर्त्तते सुपि परतो द्वेर्दो इत्ययमादेशो भवति दो
सु ठिअं ५३ त्रेस्तीत्रेः ती अयमादेशो भवति तिहिं तीसु ५४ तिण्णि जस्शसोः आभ्यां सह त्रिशब्दस्य
स्य तिण्णि इत्ययमादेशो भवति तिण्णि आगदो तिण्णि पेच्छ ५५ द्वेर्दुवे दोण्णि द्विशब्दस्य जस्शसोः

सहउवेंदो लिङ्गत्वेनावादेशो भवतः । वाउवेउ रिसा दो लि उ रिसा उवे दो लि पेच्छक ५६ वच्छस्स च्छारो
च्छारि अस्य जस्शसोः स्थाने सहउत्वावादेशो भवतः । वतासे० वच्छारि० उरिसा वच्छारि उरिसे पेच्छ ५७ एषा
मामोण्हं एषां द्वित्रिचतुरशब्दानां षष्ठ्याः स्थाने ण्हं इत्ययमादेशो भवति दोण्हं धणं तिण्हं धणं चउण्हं धणं
५८ शेषोऽदन्तवत् शेषः अद्वित्र्यादिरदन्तवद्भवति अकारान्तात् भिसो हिं इत्ययमादेशो भवति सहकारोकारां
तादृश्यन्भवति अग्गीहिं वाऊहिं अग्गीउ वाऊउ एवं पाणाहिं णाइहिं वहूहिं अग्गस्स वाउ।
स्स अग्गीदो वाऊदो अग्गीउ वाऊउ एवदेहिं तेतीहिं चउहिं ५९ न ङि ङ सोरेदातौ इकार
रान्तानां ङि ङ सोरदन्तवदेकारोकारौ न भवतः । अग्गिम्मि वाऊम्मि अग्गीदो वाऊदो अग्गीउ
वाऊउ अग्गीहिं वाऊहिं ६० एत्य सिच्च सिपरतः एअदन्तवन्न भवति अग्गीहिंतो वाऊहिंतो
६१ द्विवचनस्य बहुवचनं सर्वासां विभक्तीनां स्यादितिङां च द्विवचनस्य बहुवचनं प्रयोक्तव्यं
हस्तौ हत्था हस्ताभ्यां हत्थाहिंतो वृक्षयोः वच्छाणं वृक्षयो वच्छेसु तिष्ठतो यथा तिष्ठतः चिट्ठंति

६१ चतुर्थ्याः षष्ठी चतुर्थीविभक्तेः स्थाने षष्ठीविभक्तिर्भवति वंभणस्स देहि वंभणाण देहि ६२
इति वररुचिकृते प्राकृतप्रकाशे सर्वनामविधिः षष्ठः ॥ ६ ॥ ते तितयोरिदेतौ रिदेत्तो ते ति त इत्येत-
योरेकैकस्य स्थाने इत् एत् इत्येतावादेशौ भवतः पढइ पढए सहइ सहए १ थास्सिपोस्सिस्से थास् सिप्
इत्येतयोः सि से इत्येतावादेशौ भवतः पढसि पढसे सहसि सहसे २ इट मिपोर्मिः इट मिपोः स्था-
ने मिर्भवति हसामि रमामि पढामि सहामि ३ न्तिहेत्थामोमुमा झ थ ह महिङ्गणानां तिङां
स्थाने न्ति ह इत्थ आ मो मु म इत्येते आदेशा भवंति प्रथममध्यमोत्तमस्य हसंति पढंति हसंति मध्यम-
स्य पढह पढित्थ उत्तमस्य पढामो पढमु पढम ४ अत एसे नित्यार्थं वचनं यादेशात विशेषेण
तथासेः एसे इत्यादेशौ भवतः नान्यस्मात् रमए पढमए रमसे पढसे अत इति किं होई ५ असे- १०
र्लोपः असेर्धातोः परतस्थास्सिपोर्लोपो भवति ६ मिमोमानामधो हश्च मिमोमानामधस्ताद्धका-
रः प्रयोक्तव्यः अस्लेश्च लोपः गच्छेम्हि गच्छम्हो गच्छम्ह ७ यक ईअइज्जौ यकस्थाने ई

अइज्जादेशौ भवतः पढीअइ पढिज्जइ सहीअइ सहिज्जइ ८ तमंत्याद्दित्वे धातोरंत्याद्दित्वे सति
यक्किईअइइज्जइ इत्येतावादेशौ भवतः हस्सइ गम्मइ गमादीनां विकल्पेन द्वित्वं ९ न्तमाणौ शतृशा
नचः शतृशानच इत्येतयोरेकैकस्य न्तमाण इत्येतावादेशौ भवतः पढन्तो पढमाणो हसंतो हसमा
णो १० ई च स्त्रियां स्त्रियां वर्त्तमानयोः शतृशानयोरीकारादेशो भवति चकारान्न्तमाणौ च हसई हसंती
हसमाणा वेवई वेवन्ती वेवमाणा ११ धातोर्भविष्यति हिः भविष्यतिकाले धातोः परो हिः प्रयो
क्तव्यः होहिइ हसिहिइ होहिंति हसिहिंति उत्तमे स्साहा च भविष्यत्युत्तमे स्साहा इत्येतौ प्रयोक्त
व्यौ चकारात् हिश्च होस्समि होहामि होहिमि होस्सामो होस्सामु होस्साम इत्येवं १३ मिनो स्सं वा
भविष्यत्युत्तमे मिना सह धातोः परः स्सं वा प्रयोक्तव्यः होस्सं होस्सामि होहामि होहिमि १४ इअ
भूते भूतेकाले प्रत्ययस्य इअ इत्ययमादेशो भवति भविअं हसिअं १५ एकाचो हीअ भूते ।
काले एकाचो धातोः प्रत्ययस्य हीअ इत्ययमादेशो भवति होहीअ १६ आसि अस्तेर्भूतेर

कालेएकस्मिन्नर्थे आसि इति निपात्यते आसिरा आ आसि वहू १७ णिच एदादेरत आत्
णिच प्रत्ययस्य एकारादेशो भवति आदेरकारस्य चात्वं भवति कारेइ हासेइ पाढेइ १८ आवे
च णिच आवे इत्ययमादेशो भवति वकारास्सर्वेत्रं करावेइ हसावेइ पढावेइ १९ आविः
क्तकर्मभावेषु वा णिच आवि इत्यादेशो भवति वा क्तप्रत्यये परतः भावकर्मणोश्च कराविअं
हसाविअं पढाविअं कारिअं हासिअं पाढिअं भावकर्म्मणो पक्षेपि कराविज्जइ हसा
विज्जइ पढाविज्जइ कारिज्जइ हासिज्जइ पाढिज्जइ २० अत आ मिपि वा अकारान्ताद्धातो
मिपि परत आकारादेशो भवति वा हसमि हसामि २१ इच्च बहुषु मिपो बहुषु अत इकारा
देशो भवति आच्च हसिमो हसिमु हसामु २२ क्ते क्तप्रत्यये परतो अत इर्भवति हसिअं पढि २२
अं २३ एच्च क्त्वातुमुन्तव्यभविष्यत्सु क्त्वातुमुन् तव्य इत्येतेषु भविष्यति काले च अत एत्वं
भवति चकारादित्वं हसेऊण हसिऊण हसेउं हसिउं सेअव्वं हसिअव्वं हसेहिइ हसिहिइ

२४ लादेशे वा लकारादेशे परत अत एत्वं भवति वा हसेइ हसइ पढेइ पढइ हसेत्ति हस
ति हसेउ हसउ २५ इति श्रीवररुचिकृते प्राकृतप्रकाशे सप्तमः परिच्छेदः ॥७॥ भुवो हो
हुवौ भू सत्तायामेतस्य धातोर्हो हुव इत्येतावादेशौ भवतः होइ हुवइ होंति हुवंति १ क्ते हू.
भुवः क्तप्रत्यये परतो हू इत्ययमादेशो भवति हूअं २ प्रादेर्भवः प्रादेरुत्तरस्य भुवो भव इत्यय
मादेशो भवति पभवइ उब्भवइ संभवइ परिभवइ ३ त्वरस्तुवरः त्रित्वरा संभ्रमे अस्य धातो
स्तुवर इत्ययमादेशो भवति तुवरइ ४ क्ते तुरः क्तप्रत्यये तुरत इत्ययमादेशो भवति तुरिअं
५ घूर्णेर्घोलः घुल घूर्ण भ्रमणे अस्य धातोर्घोल इत्ययमादेशो भवति घोलइ ६ छुदेश्छो
लः छुद क्षरणे अस्य धातोश्छोल इत्ययमादेशो भवति छोलइ पच्छोलइ पलोट्टइ इत्यपि के
चित् ७ ईडेरीमः ईड परितापे अस्य धातोरीमो भवति ईमइ ८ पटेः फलः पट गतौ
अस्य धातोः फलो भवति फलिअं हिअच्छं ९ वृष कृष मृष हृषामृतोऽरिः वृषादीनाम्

ऋतः स्थाने अरिरित्ययमादेशो भवति वृषा वरिसइ कृषा करिसइ मृषा मरिसइ हृषा
हरिसइ १० ऋतोरः ऋकारान्तस्य धातोः ऋतः स्थाने अर भवति मृ मरइ सृ सरइ वृ वरइ ११
कृञः कुणो वा डुकृञ् करणे अस्य धातोः प्रयोगे कुणो वा भवति कुणइ करइ १२ जृंभो
जंभाअ जृभि गात्रविनामे अस्य धातोर्जंभाअ इत्ययमादेशो भवति जंभाअइ १३
ग्रहेर्गेण्हः ग्रह उपादाने अस्य धातोर्गेण्हो भवति गेण्हइ १४ घेप्प इत्यपि केचित् १५ घेत्क्त्वा
तुमुन्तव्येषु ग्रहेर्घेदित्ययमादेशो भवति क्त्वातुमुन्तव्येषु परतः घेत्तुं घेत्तूण घेत्तव्वं १५
कृञः काभूतभविष्यतोश्च भूतभविष्यतोः कालयोः कृञः का इत्ययमादेशो भवति चका
रात् क्त्वातुमुन्तव्येषु परतः काहीअ काहिअं काहिइ काऊण काउं काअव्वं १६ स्मर
तेर्भरसुमरौ स्मृ चिन्तायां अस्य धातोर्भरसुमरौ भवतः भरइ सुमरइ १७ भियो भावीहौ
ञिभी भये अस्य धातोर्भावीहौ भवतः भाइ वीहइ १८ लीङो वाअ लीङ् गात्रविनामे अस्य

धातोर्वा वा भवतः खेदेर्वहयेऽस्य धातोरेतौ भवतः वाइ वाअइ १९ स्पृशेश्छिवः स्पृशेर्मोऽ-
स्य धातोः छिवो भवति छिवइ २० ज्ञो जाणमुणौ ज्ञा अवबोधने अस्य धातोः जाणमुणौ भवतः जाण
इ मुणइ २१ जल्पेर्जम्पः जल्प व्यक्तायां वाचि अस्य धातोर्लकारस्य मकारो भवति जंपइ २२ ष्ठाध्मा
णानां वा अज्ञा अगा आः ष्णा निनिध्वनौ ध्मैविंसायां गै शब्दे एतेषां धातूनां आ अ ण्हाअ गाअ इत्ये
ते आदेशा भवंति ण्हाअंति ज्झाअंति गाअंति २३ घृषेर्घिसः घृषु संघर्षणे अस्य धातोर्घिसो
भवति घिसइ २४ छिदेश्छिलः छिद द्वैधीकरणे अस्य धातोश्छिलो भवति छिलइ २५ क्रीञः किणः डुक्री
ञ् द्रव्यविनिमये अस्य धातोः किणो भवति किणइ २६ वेः क्केव वे उत्तरस्य क्रीञः क्के आदेशः कि
णादेशश्च भवति विक्केइ विक्किणइ २७ उदो ध्मो धुमा ध्मा शब्दाग्निसंयोगयोः अस्य धातोरुदुत्तर-
स्य धुमा भवति उद्धुमाइ २८ श्रदो धो दहः श्रद् उत्तरस्य डुधाञ् धारणपोषणयोरस्य धातोर्दहा-
देशो भवति सद्दहइ सद्दहेइ सद्दहाम २९ अवाद्गाहेर्वाहः गाहू विलोडने अस्य धातोरवाहत्त

रस्य वाहादेशो भवति उवहइ अववाहइ ३० काशो वासः अवादित्यनुवर्त्तते कासृ शब्दकु-
त्सायां अस्य धातोः सकारस्य वसो भवति उवासइ ३१ निरो माङो माणः माङ् माने अस्य धातोस्सका-
रस्य माणादेशो भवति णिम्माणइ ३२ हियो हिक्कः हि गत्यां अस्य धातोर्हिक्को भवति हिक्कइ
छिक्कइ हिक्कायुष्येके भिक्कइ किक्कइ ३३ भिदिछिदोरंतस्य न्दः भिदिर्छिदिर्विदारणे अ-
नयोरंतस्य न्दो भवति भिंदइ छिंदइ ३४ कथेर्ढः कथ निष्पाके अस्य धातोरंतस्य ढो भवति क-
ढइ ३५ वेष्टश्च वेष्ट वेष्टने अस्यांतस्य ढो भवति वेढइ योगविभाग उत्तरार्थः ३६ उत्समोर्ल्लः उत्स-
मभ्यां परस्य वेष्टेरंतस्य ल्लो भवति उव्वेल्लइ संवेल्लइ ३७ रुदेर्वः रुदिर् अश्रुविमोचने अस्य धा-
तोरंतस्य वो भवति रुवइ ३८ उदो विजः उत्परस्य विजेरंतस्य वकारो भवति उव्विवइ ३९ वृधेर्ढः २२
वृधु वर्धने अस्य धातोरंतस्य ढो भवति वड्ढइ ४० हन्तेर्म्मः हन्तेरंतस्य म्मो भवति हम्मइ ४१ रुषा-
दीनां दीर्घता रुषादीनां दीर्घता भवति रूसइ तूसइ पूसइ सूसइ ४२ ज्ञो वजाणिज्जो अजानतीऽ

नयोरंतस्य ज्झो भवति रुज्झइ उज्झइ ४३ युधबुधोर्ज्झः युधसंप्रहारे बुध अवगमने अन-
योरंतस्य ज्झो भवति जुज्झइ बुज्झइ ४४ रुधेर्न्धम्भौ रुधेरंतस्य न्धम्भौ भवतः रुन्धइ
रुम्भइ ४५ मृदो ल्लः मृद क्षोदने अस्य धातोरंते ल्लो भवति मल्लइ ४६ शद्लृपत्योर्ड शद्लृ
शातने पत्लृ पतने अनयोरंतस्य डो भवति सडइ पडइ ४७ शकादीनां द्वित्वं शक्लृ श-
क्तौ इत्येवमादीनां द्वित्वं भवति सक्कइ लग्गइ ४८ स्फुटिचल्योर्वा स्फुटिर् विकासने चल
कंपने अनयोरंतस्य वा द्वित्वं भवति फुट्टइ फुडइ चल्लइ चलइ ४९ प्रादेर्मीलः प्रादे-
रुत्तरस्य मीलो द्वित्वं भवति वा पमिल्लइ पमीलइ ५० भुजादीनां क्त्वातुमुन्तव्येषु लोपः भु-
ज इत्येवमादीनां क्त्वातुमुन्तव्येषु परतोऽन्तस्य लोपो भवति वा भोत्तूण भोत्तुं भोत्तव्वं।
वेत्तूण वेत्तुं वेत्तव्वं रोत्तूण रोत्तुं रोत्तव्वं वद्दे मोत्तूण मोत्तुं मोत्तव्वं विदः विदूणः वेत्तु।
वेत्तव्वं रुदः रोत्तूण रोत्तुं रोत्तव्वं ५१ आज्ञाजिह्वयोर्वा णो ज्ञस्य: आज्ञा दाने जि

जयैल्लुञ्छेदने धुञ् कंपने इत्येतेषामन्त्ये णः प्रयोक्तव्यः सर्वस्य च कारस्तो सुणइ हु
णइ जिणइ लुणइ धुणइ ५२ भावकर्मणोर्व्वश्च एषां भावकर्मणोरन्त्ये वकारः प्रयोक्त
व्यः वकारागमश्च सुव्वइ सुणिज्जइ जिव्वइ जिणिज्जइ लुव्वइ लुणिज्जइ ५३ गमादी
नां द्वित्वं वा गमादीनां भावकर्मणोर्द्वित्वं वा भवति गम्मइ गमिज्जइ रम्मइ रमिज्जइ हस्सइ
हसिज्जइ ५४ लिहेर्लिज्झः लिह आस्वादने अस्य धातोर्लिज्झो भवति भावकर्मणो
लिज्झइ ५५ हृकृञोर्हीरकीरौ हृञ् हरणे डुकृञ् करणे अनयोर्हीरकीरौ भवतः ही
रइ कीरइ ५६ ग्रहेर्दीर्घो वा ग्रहधातोर्दीर्घो भवति वा भावकर्मणोरर्थयोः गाहिज्ज
इ गेण्हिज्जइ ५७ क्तेन दिण्णादयः दिण्णइत्येवमादयः क्तप्रत्ययेन सह निपात्यंते डु २४
दाञ् दाने दिण्णं रुदिर् रुण्णं ग्रसि ग्रत्थं दह दड्ढं रंजि रत्तं ५८ स्विदेर्विसरः स्विद
देन्ये अस्य विस्तरो भवति विस्सरइ विस्सरले विस्सरइ वा ला ५९ क्रुधेर्जूरः क्रुध कोपे

अस्य धातोर्घुरो भवति घुरइ ६० वर्द्धेर्वड्ढः वर्द्ध अध्ययने अस्य धातोर्वड्ढो भवति वं
ढइ ६१ त्रसेर्वज्जः त्रसी उद्वेगे अस्य धातोर्वज्जो भवति वज्जइ ६२ मृजेर्लुभसुफपौ मृज
शुद्धौ अस्य धातोर्लुभसुफपौ भवतः लुभइ सुपइ ६३ बुड्डुखुप्पौ मस्जेः टुमस्जो शुद्धौ
अस्य धातोर्बुड्डुखुप्पौ भवतः बुड्डइ खुप्पइ ६४ दृशेः ओल अणि अक्क अवकखाः दृ
शिर प्रेक्षणे अस्य धातोः ओल अणि अक्क अवकखा भवंति ओलअइ णिअक्कइ अव
क्खइ ६५ शाकेस्तरत्वतीरः शक्ल शक्तौ अस्य धातोस्तरत्व अतीर इत्येते आदेशा भवं
ति तरइ वअइ तीरइ ६६ शेषाणामदन्तता शेषाणां धातूनां अदन्तता भव
ति अकारान्तता भवतीत्यर्थः नमइ बुवइ ६७ इति वररुचिकृते प्राकृतप्रकाशे धात्वा
देशपरिच्छेदोऽष्टमः ॥ ॥ ८ ॥ ॥ निपाताः अधिकारोऽयं वक्ष्यमाणा निपातसंज्ञिका वे
दितव्याः संस्कृतानुसारेण निपातकार्यं कर्त्तव्यं ॥ हं दानपृच्छानिर्द्धारणेषु क्रमित्यर्था

इदानं वक्ष्माणे निर्द्धारणेऽर्थेऽपि निपातसंज्ञो भवति जं गोयम अयलो जीअं इत्यायां जं
साहुसमज्झावं निर्द्धारणे जं जवसुत्तएहिको १२ विअ वेअ अवधारणे विअ वे
अ इत्येतावधारणे निपातसंज्ञो भवतः एवं विअ अवधारणे एवं वेअ १३ तस्सव
नापश्चात्तापविकल्पेऽपि तइत्ययं शब्दः स्ववनापश्चात्तापविकल्पेऽपि निपातसंज्ञो भव
ति तविरअसिगाथासु इह स्वरः १४ इरकिरकिल अनिश्चितारव्याने इरकिरकिल
इत्येते शब्दा अनिश्चितारव्याने निपातसंज्ञका भवंति देवइरइतरेण हवी अज्जकिर
तेणपविसिअं असंकिअसिविणए १५ जं खलु निश्चयवितर्कसंभावनेऽपि जं खलु
इत्येतत् निश्चयवितर्कसंभावनाऽपि निपातसंज्ञो भवतः जं खलु जाणीमो जं परभेस ४५
रो अमरखुअअदो जं खलु सभहंतीरिहिसि अत्रयोः समस्तस्यत्वनिपातत्वं १६ ल
वरः केवलेनवरइत्ययं शब्दः केवलेऽर्थेनिपातसंज्ञो भवति णवरं अणं १७ आन

न्तर्ये णवरि णवरि इत्ययंशब्द आनन्तर्ये निपातसंज्ञो भवति णवरि गओ १८ किलो
वृत्ते इत्ययंशब्दः वृत्ते निपातसंज्ञो भवति किलो ध्रुवासि किलो हसासि १९ अघो ज्ञःस्व
स्वनासंज्ञावनेषु अघो इत्ययंशब्दो स्वनासंज्ञावनेषु निपातसंज्ञो भवति ज्ञःस्वे अ
घो कज्ज लरसरंजिएहिं अघो अवेइ अपेति रंजियं अघोलेविरस्स २० अलाहिं णिवार
णे अलाहिं इत्ययंशब्दो निवारणे निपातसंज्ञो भवति अलाहि किंवणेसणे अलाहिं
किलवंचणे २१ अइवले संभावणे आइवले इत्येतौ शब्दौ निपातसंज्ञौ भवतः अइमरुं
वस्स सइ महिवपुष्पति इवेकिंक [illegible] अंवले २२ णवि वैपरीत्ये णवि वैपरीत्ये नि
पातसंज्ञो भवति णवित हसि आवाणा २३ सकषायां स इत्ययंशब्दः कषायां नि
पातसंज्ञो भवति सलिवणो २४ रे अरे हिरे संभाषणरतिकलहाक्षेपेषु रे अरे हिरे
इत्येते शब्दाः संभाषणरतिकलहाक्षेपेषु निपातसंज्ञका भवंति यथासंख्यं संभाषणे

कणोह्रे रतिकलहयोः अरेणोहरविव दोसि आहेपि विप्पिओपेविप्पिओसि हिरे ।
रे यथा माकारेहि अरे यथा अरेणाहसोहव अणेण हरि यथा णाओसि हिरे १५ मि
व मिव विव इवार्थे मिव पिव विव इत्येते शब्दा इवार्थे निपातसंज्ञका भवंति गअणंमि
व ण अणंमिव गअणंविव कमलं केविन्निपातचतुष्टयप्राज्ञः भरहोविरा आ मूलं
वस्ससइ १६ शेषः संस्कृतात् अशक्तादन्यः शेषः प्रत्ययसमासतद्धितलिंगवर्णादि विधिः शे
षः संस्कृतादवगंतव्यः इदग्रंथविस्तरभयान्नोक्तं इति वररुचिकृते प्राकृतप्रकाशे नवम ४८४
ः परिच्छेदः ॥ ९ ॥ पैशाची पिशाचानां भाषा पैशाची सा च लक्ष्यलक्षणाभ्यां स्फुटीक्रियते
१ प्रकृतिः सौरसेनी अस्याः पैशाच्याः प्रकृति सौरसेनी स्थितया सौरसेन्या पिशाचीलक्षणं
प्रवर्तयितव्यं २ वर्गाणां तृतीयचतुर्थयोरयुजोरनाद्योराद्यौ वर्गाणां तृतीयचतुर्थयोर्व २६
र्णयोरयुजोरनाद्योर्वर्तमानयोः स्थाने आद्यौ प्रथमद्वितीयौ भवतः गकनं मेखो राच्य

भिडूरो वटीसं दशांघतनं माधवो वृत्या गोविंतो केसवो सरफसं सलफा अयुजोरिति किं
संगामो वधोइत्यादि अनादाविति किं गमणं इत्यादि ३ इवस्य पिवः इवशब्दस्य स्थाने पिव
इत्ययमादेशो भवति कमलं पिव मुखं ४ णोनः णकारस्थाने नकार इत्ययमादेशो भवति
तरुनी ५ ष्टस्य सटः ष्ट इत्यस्य स्थाने सट इत्ययमादेशो भवति सनातं ६ र्यस्य रियः र्य इ
त्यस्य स्थाने रिय इत्ययमादेशो भवति भारिआ आचारिआ ८ ज्ञस्य ञ्ञः ज्ञ इत्यस्य स्था
ने ञ्ञ इत्ययमादेशो भवति विञ्ञातो सव्वञ्ञो ९ कन्यायां न्यस्य कन्याशब्दे न्यस्य स्थाने ञ्ञ इ
त्ययमादेशो कञ्ञा १० ज्ञोष्ठ्वः ज्ञाशब्दस्य सोरसेनीसाधितस्य ञ्ञु इत्ययमादेशो भवति
कथ्थुं ११ राज्ञो राचिटाङ· सिङ· सुङि· षुवा राजन्शब्दस्य टाङ· सिङ· सुङि· इत्येतेषु परतः रा
चि इत्ययमादेशो वा भवति राचिना रञ्ञा राचिनि रञ्ञि एतेष्विति किं राचा राचानं रञ्ञे १२
क्त्वस्तूनं क्त्वा इत्ययस्य स्थाने तूनं इत्ययमादेशो भवति कातूनं गन्तूनं १३ ह्यस्य हितः

अकं हृदयकारकस्य हितकाकं निपात्यते हितअकं हृदिसमेतसणि १७ इति वररुचिर
कृते प्राकृतप्रकाशे देश्यादिको दशमः परिच्छेदः ॥ १० ॥ मागधीतस्याः प्रकृतिः सौरसेनी ॥ षसोः
शः षकारसकारयोः स्थाने शो भवति माशो विलाशो १२ जो यः जकारस्य यकारो यादौ चव
र्गस्य स्पष्टतात्तथोच्चारणः चवर्गे यथास्पष्टस्तथोच्चारणो भवति यानिचयो गढिदश्चलो विजए
ष्ठिश्चुले हृदयगस्य हडक्कः हृदयस्थाने हडक्को भवति हडिके आगन्तेमम र्यर्जयोर्य्यः
र्यकारर्जयोः स्थाने य्यो भवति कय्ये उय्यए क्षस्य स्कः क्षस्य स्थाने स्ककारो भवति लस्क
शो अस्मदः सौ हके हगे अस्मदः स्थाने सौ परतः हके हगे इत्येतौ रूपौ हके भणामि अत
इदेतौ लुक् सौ इत्यनुवर्तते अकारान्ताच्छब्दात्सौ परत इकारैकारौ भवतः एषलोपुरुषः एशि
लावदि एशो शामा एशोमहिला एशिवलिशे एशोपुलिशे एशो नम कौतो ज्ञ्ज लोपुरुषस्यांतामद्
स्मेपरस्तकारश्च भवति चकारादिदेतौ लुक् हगि ड हगिदि हगिदे हगिद ङः सोहोवादीर्घ

त्वंच उ· सप्तमी एकवचनस्य स्थाने इकारादेशो भवति वा तत्संनियोगे दीर्घत्वं पुलिशाह स्त्राध
ले आः दीर्घः संबुद्धौ अदंतादित्येव अदंताच्छब्दादकारो दीर्घो भवति संबुद्धौ माणुशा आग
च्छ पुलिशा आगच्छ बम्हणा आगच्छ संबुद्धाविति किं वअणगा मधसो चिठस्य चिश्ट चिठशब्द
स्य स्थाने इत्ययमादेशो भवति पुलिशे चिश्टदि कृञ्मृङ्·गमां क्तस्य ड· डुकृञ् करणे मृङ्·
प्राणत्यागे गम्लृ गतौ एतेषां क्तप्रत्ययस्य स्थाने ड·कारो भवति गडे· मडे गडे· क्त्वो दाणि
णिः क्त्वाप्रत्ययस्य स्थाने दाणिरित्ययमादेशो भवति साहिदाणि डे· शृगालस्य शिआलशिआ
शिआलेशिआलकाः शृगालशब्दस्य स्थाने शिआलादय आदेशा भवंति शिआले शिआ
ले शिआलके आअच्छदि १६ इति वररुचिकृते प्राकृतप्रकाशे मनोरमायां वृत्तौ मागधभा
षायां एकादशमः परिच्छेदः ११ ॥ शौरसेनी प्रकृतिः संस्कृतं अनादावयुजः तथयोर्दधौ २
व्यांचनेदः उदे कचित् इदतो धसमेषु वलन्य विज्ञयइ कान्यकानां ल्पइन्यानां जौदा स

वृद्ध इति तद्धयोर्लः स्त्काइ अः कगपेः उ अः लिजस्ससोर्वा स्त्कादेन स्वरदीर्घश्चानोत्सुस।
स्त्विङि नत्वटितदातेदेमइस्प ल्यटिडुडु कः कर स्पाश्चिवः स्यश्चिहः स्मस्ते: सुपरः ह
ह्रोः पेरकः अस्तेत्कः सिपाथेः नविद्यतिपिदासंवा स्वरदीर्घत्वं च स्त्रियां इत्थी एवसक्रो।
व एवस्य विद्य अस्मदोजसाव अं च सर्वनाम्नो ङेः सिद्धो धातोर्नावेकर्ई कर्मसुपरस्मै
पदं अनंतस्य एद्धा पिपीलोपोद्विव आश्चर्यस्याच्छरीअं मोद्दंनशानेसु शौरसेनं महाराष्ट्रवत्
महाराष्ट्रीवत् चाषाविभूषु प्राकृतं विज्ञेयं स्वक्के प्राकृते इति श्री प्राकृतमनोरमावृत्तिः
संपूर्णमगमत् ॥ संवत् १८८७ मिति आश्विन शुक्ल सप्तम्यां ७ चंद्रवासरे श्रीमन्मकसूदा २
बाद अजीमगंजमध्ये लिखायं चैत नजादिनै ॥ जिसकं लेवे कों इहवादे पत्ते वातु श्रीधन।
पतसिंघरायबहादरके कोठीवरमलिंगा ॥ ॥श्रीरस्तु॥ ॥शुभंभवतु॥
श्रीजिनसंभवनाथजीप्रसादात् ॥ कल्याणमस्तु लेखकपाठकानाम् ॥ ॥श्रीः॥ ॥:॥